

LUND UNIVERSITY

Thomas Phillipps och mellanrummet

Kärrholm, Mattias

Published in:
Oei

2011

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Kärrholm, M. (2011). Thomas Phillipps och mellanrummet. *Oei*, (53-54), 1237-1246.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Thomas Phillipps och mellanrummet

Av Mattias Kärrholm

(OBS! Texten är en tidigare version av artikeln, Kärrholm, M (2011) ”Thomas Phillipps och mellanrummet”, *OEI* 53-54, s. 1237-1246).

Det har aldrig funnits en större centralgestalt för boksamlandet än sir Thomas Phillipps (1792-1872). Thomas Phillipps utgick från den numera närmast legendariska sentensen ”I wish to have one copy of every book in the world”, och gjorde sedan allt för att försöka realisera denna önskan. Inte oväntat slutade det hela i ett fullständigt haveri, eller snarare: han levde haveriet. Haveriet var där från början och han odlade det genom ett samlande som i det närmaste är att beskriva som ett ackumulationsmaskineri vars enda syfte var att omsätta alla mobiliserade resurser i böcker och manuskript. I denna mening var Phillipps också på sätt och vis en mycket kapabel person. Det ständiga nedplöjandet av människor, pengar och tid, krävde en kreativ envetenhet som nästan gränsade till det omänskliga.

Om man ska följa den indelning som Jean Baudrillard gör i sin artikel ”The System of Collecting”, sysslade Phillipps egentligen inte enbart med äkta samlande utan också med ackumulation. Ackumulation är enligt Baudrillard en lägre form av samlande. Det är samlandet för dess egen skull, och den sker osystematiskt och utan urskiljning. Jag kan förstå viljan att skilja mellan olika former av samlande, men jag vill inte, som Baudrillard, lägga någon värdering där det ena hålls för högre eller bättre än det andra. Det jag vill undersöka här är i stället den additiva rörelse som sker i varje form av samlande, och som faktiskt har sin främsta exponent just i ackumulationen. Det finns nämligen en viktig relation mellan ackumulationen och rummet, och *syftet med denna text är just att visa hur ackumulationen av ting kan bidra till att skapa ett slags mellanrum i tillvaron*, det vill säga platser där vardagens och samhällets regler försvagas eller bryts.

Det bibliofila 1800-talet känner de stora bokhamstrarna, bokackumulatorerna, som inget annat sekel. Det är under 1800-talet som bokproduktionen industrialiseras. Bibliotekens samlingar växer lavinartat runt om i världen. Kanske kan man tala om ett språng inom bokackumulationen, det industriella språnget. Bokackumulationen fanns visserligen också tidigare. Redan 1700-talet inramades av namn som Thomas Rawlinson och Richard Heber. Thomas Rawlinson hade sitt hus i London så fullt av böcker att han sov i korridoren. Vi har också den franske Antoine Boulard som fyllde flera hyreshus med böcker. Men bokhamstrarnas europeiska glansperiod slutar enligt min mening med Thomas Phillipps och med en boksamling som kom att sträcka sig över

sekler. Hebers och Boulards samlingar var båda större till antalet än Phillipps. Skillnaden ligger emellertid i samlingarnas kvalitet. Hebers samling såldes på ett par år. Delar av Boulards samling blev papperspåsar, andra såldes snabbt under en serie auktioner i Paris. Phillipps samling var däremot osäljbar, inte minst på grund av Phillipps själv. Det sätt på vilket Thomas Phillipps samling avyttrades, och den tid under vilken avyttringen skedde, var i någon mening ett resultat av att Phillipps vilja till samlingens fortsatta vara misslyckades så till den grad att resultatet blev det motsatta. Munby skriver i femte delen av sin biografi över Phillipps, *The Dispersal of the Library*, om avyttrandet, deackumulerandet, av Phillipps böcker. Munbys bok är från 1960 och då var hela samlingen ännu inte såld. De europeiska bokhamstrarnas tid var sedan länge förbi men delar av Phillipps samling fanns fortfarande kvar i antikvariatsbokhandlarnas lager.

Det amerikanska bokhamstrandet, som så ofta anses följa och överträffa det europeiska, har knappast någon enskild individ som kan jämföra sig med Thomas Phillipps. En av de mest kända, Henry E. Huntington (1850-1927), gjorde sin förmögenhet på järnvägar och började samla och köpa böcker på allvar först vid 60 års ålder. Bankmannen J. Pierpoint Morgan (1837-1913) vars bibliotek i dag är ett känt museum på Manhattan började också han sin välkända samling först i 60-årsåldern. Advokaten Henry Clay Folger (1857-1930) var en av cheferna på Rockefellers Standard Oil, och enbart inriktad på Shakespeare. De amerikanska boksamlarna var i någon mening amatörer. De hade ägnat större delen av sina liv åt annan verksamhet och då de väl började ackumulera böcker anställde de bibliotekarier. Phillipps däremot var en livslång, obotlig, grinig, kompromisslös och helt och hållet professionell boksamlare, och med hjälp av dessa egenskaper lyckades han också ta sig mycket längre än alla föregående och därpå följande bok-ackumulatorer.

*

Phillipps var den oäkta sonen till en rik köpman med samma namn som sin son. Phillipps mor, Hannah Walton, var faderns hushållerska och förvisades redan under Phillipps första levnadsår. Därefter tilläts hon inte att träffa sin son. Phillipps fick växa upp med sin far i Middle Hill, ett stort 1700-tals hus utanför Broadway, Worcester. Phillipps börjar tidigt samla böcker, och hans far verkar först uppmuntra honom. Denna uppmuntran bleknar emellertid snabbt, och bokköpandet blir en följetong i deras brevväxling under Phillipps tid vid Oxford. Phillipps skuldsätter sig för att köpa böcker, han missar en termin på grund av penningbrist, och skriver ofta brev till sin fader för att be om mer pengar. Vid något tillfälle påpekar fadern att Thomas nu spenderat fyra gånger mer än sitt årliga underhåll. För att försäkra sig om att sonen inte helt ska förslösa sitt arv på böcker skapar Phillipps far en fond ur vilken ett årligt underhåll ska utbetalas efter hans död. Samtidigt, genom att portionera ut sin förmögenhet säkerställer han också Phillipps livslånga byggande av

Bibliotheca Phillippica. Frågan är om testamentet egentligen inte blev den enskilt viktigaste faktorn i byggandet av Phillipps bibliotek. Den obönhörliga ackumulationen växer fram genom faderns testamente, där kapitalet aldrig blev en sinande källa utan verkade som en ständigt återkommande rytm. Thomas Phillipps köpte, räknat över hela hans liv, i genomsnitt mellan 40 och 50 volymer i veckan. Han var välbärgad men levde ett liv präglad av ständiga skulder.

Thomas Phillipps far dör och Phillipps ärver en förmögenhet. Han gifter sig med generalsdottern Henrietta Molyneaux och hennes far lyckas göra sin svärson till baronet med hjälp av Hertigen av Beaufor. En kort stund i livet tycks Thomas Phillipps så plötsligt ha allt, en årlig ränta på den ansevärdiga summan av ca 8000 pund, kärlek och adelstitel. Paret Phillipps får snart tre döttrar födda mellan 1819 och 1823, de bor på arvegodset Middle Hill i Broadway men hyr också ett hus i London på 35 Brook Street. För en utomstående kan allting förefalla lyckligt. Allt detta kom emellertid mycket snart att omsättas i böcker: lyckan (fanns den där?), pengarna, det goda namnet – ja till och med Henrietta själv. Efter några år av vad som utåt sett förefaller ha varit ett tämligen normalt äktenskap övergår Phillipps snart till att spendera alla medel och tillgångar på böcker och manuskript. Phillipps befinner sig också ofta hemifrån eller till och med utomlands, ibland för att köpa böcker och ibland för att fly fordringsägare. Han lämnar samtidigt sin fru i sticket utan tillräckliga medel att sköta hushållet. Lady Phillipps går ner sig. En strid ström av indrivare ansatte Middle Hill och det antyds också att hon hamnar i missbruk. Brevväxlingen mellan makarna under åren runt 1830 var allt annat än kärvänlig och Henrietta Phillipps dör 1832 av en ”oppression of the brain”.

Phillipps offrade mycket, men hans samling växte hela tiden. Här fanns bland annat 1300-tals manuskript med Petrarcas anteckningar, teckningar av Leonardo och Michelangelo, makarna Shelleys äktenskapsförord och Nebudkadnessars lercylinder från 595 f.Kr. På lercylindern har Nebudkadnessar skrivit om sina reparationer av Babels torn och slutförandet av Babylons hängande trädgårdar. Phillipps manuskriptsamling är fortfarande den största som någonsin sammanfogats av en privatperson. Henry Bradshaw noterade 1869, att samlingen redan då var dubbelt så stor som manuskriptsamlingarna på Cambridge University och Cambridge College tagna tillsammans.

Ett halvt sekel av sitt liv ägnade Thomas Phillipps åt frågan om vad han skulle göra av sin samling efter sin död, men han lyckades aldrig lösa problemet. I själva verket kom hans slutgiltiga och förunderliga testamente, det enda konkreta resultatet av dessa decennier av arbete, i högre grad än någonting annat att bidra till samlingens upplösning och fall. Testamentet som han skrev endast sju dagar före sin död är det sista i en lång rad som upprättats sedan 1819, det vill säga under 53 år. Det är märkligt men symptomatiskt att det var Phillipps testamente som slutligen

skulle omintetgöra samlingens fortlevnad. Phillipps sista vilja var att böckerna, en samling på cirka 60 000 manuskript och 50 000 tryckta böcker, skulle stanna på Thirlestaine House, Cheltenham. Huset med biblioteket och allt skulle gå till hans yngsta dotter Kate och hennes man John Fenwick, men utan pengar att hålla det i stånd. Phillipps hade också mer specifika önskemål om sitt bibliotek. Ingen bokhandlare eller främling fick omarrangera böckerna. Ingen romersk katolik fick sätta sin fot i biblioteket. Här var Phillipps mycket bestämd, han hade fört ett livslångt korståg mot katoliker. Särskilt förbjudet var emellertid biblioteket för hans äldsta dotter Henrietta och hennes man, Shakespearekännaren James Orchard Halliwell. Phillipps hade brutit med sin svärson då denne pekades ut som misstänkt för att ha stulit manuskript från Trinity College. Phillipps var under sina sista 27 år i livet fullkomligt besatt av tanken på att driva Halliwell i ruin. Han försökte med alla till buds stående medel förhindra sin äldsta dotter och hennes man att ärva fädernegodset Middle Hill. Han insåg emellertid snart att det var omöjligt att komma runt det testamente som hans förutseende far en gång skrivit. Phillipps flyttade istället till Thirlestaine House för att låta Middle Hill förfalla till obeboelighet. Då Phillipps dog var fädernegodset bara en ruin med nedhuggna träd, borttagna fönster och ett inrasat tak. Slutligen, till sin andra fru Elisabeth med vilken Phillipps hade varit gift med under sina sista 30 år i livet, efterlämnade han 100 pund. Mot bakgrund av detta testamente, ett i alla meningar misslyckat resultat av ett idogt arbete att söka säkra samlingens fortlevnad, är det inte så konstigt att Phillipps planer på en fortsatt och stadgad tillvaro för sitt bibliotek slutligen helt omintetgjordes.

Monomanin blev ett gift för Phillipps, men monomanin omsattes också i en visserligen destruktiv men samtidigt upplösande och gränsöverskridande produktivitet. Detta är kanske också ackumulationens mest förlåtande drag, *den monomaniska rörelsen* är också en rytm som pekar vidare utan att göra halt vid konventionen. Begäret efter ackumulationen beror säkert delvis på denna gestaltande kraft. Ackumulationen är på sätt och vis Phillipps enda riktiga storhet. Han tar sin universitetsexamen så småningom, men tycks inte lyckas något vidare med sina studier. Han ger ut en lång rad märkliga skrifter på sitt eget tryckeri i det gamla semafortornet på Middle Hill – bl.a. antikatolska skrifter, ofärdiga kataloger, manuskriptlistor, husgerådsinventarier och hatskrifter om James O. Halliwell – men kan knappast kallas för god redaktör, forskare eller författare. I själva verket hör hans trycksaker till några av de mest taffliga som står att finna i boktryckarkonstens månghundraåriga historia. Phillipps lyckas inte heller något vidare i sina äktenskap, han verkar inte ha något bättre förhållande till sina barn och tycks alltför upptagen av sitt samlande för att odla några sociala kontakter. Han är kolerisk, fördomsfull och intolerant.

I litteraturen om Phillipps tycks den enda förklaringen till hans

boksamlade vara ett slags vansinne, samlandet som ett psykologiskt tillstånd vars ursprung och form framför allt tycks bero på barndomen, och som efter hand tar sig allt mer envetna och säregna uttryck. Denna tes stöds t.ex. av Werner Muensterberger i hans kapitel om Thomas Phillipps i *Collecting, An Unruly Passion* (1994). Muensterberger som långt efter Munby skriver en kortare psykobiografi över Phillipps driver tesen att samlarens affektion för ting alltid utgör ett slags substitut för affektionen för människor, i Phillipps fall hans mor. Även om vi helt bortser från andra tänkbara och kanske allvarigare diagnoser, så tycks Muensterbergers syn förenklad. Samlandet som en ångestdämpande och demonhanterande verksamhet med syfte att ersätta en svår förlust i barndomen förenklar i allt för hög grad samlandets komplexa natur. En fixering vid tingen innebär i princip inte nödvändigtvis att människor lämnas utanför. Kopplingar eller associationer till tingen förhindrar inte kopplingar eller associationer till människor. Phillipps moderlöshet kan ha en roll att spela, men en roll bland flera andra, och vi är inte betjänta av att isolera den, eller låta den få förtur. Muensterbergers strategi riskerar snarare att ersätta ett rikt och intressant fenomen med en enkel, men fattig, och närmast på förhand given förklaringsmodell (den freudianska). Hur jag än skärskådar Phillipps tycker jag inte att han i första hand utgör ett exempel på en moderslös gestalt. Phillipps är alltid först och främst ett exempel på en ackumulator. Phillipps syfte var alltid ackumulationen, och med ackumulationen hade han heller aldrig något annat syfte än ackumulationen själv. Han skriver om sig själv som en velloman (manuskriptmaniker, eller mer korrekt: pergamentmaniker), men han har inga planer, ingen på förhand given form för sitt samlande, han är ingen komplettist och begränsar inte sitt samlande med en lista som metodiskt ska bockas av. Allt som liknar strategi är en efterkonstruktion. Phillipps är i själva verket raka motsatsen till en formalist, han frigör sig ur formen: man kan säga att *han samlar sig ur form*. Hur mycket arbete han än lade ner lyckades han aldrig omsätta denna rytmiska ackumulation till en plan, inte ens med sitt testamente. Allt det som liknande planer eller ordning i hans liv fick med tiden allt med vaga konturer.

**

Richard Heber brukar ibland ses som en utmanare till titeln världens störste boksamlare. Hans samling var också större än Phillipps om vi enbart ser till antalet tryckta böcker, men trots allt mindre om vi ser till vettlöshet och antalet manuskript. Hebers bibliotek är ett av historiens allra största privatbibliotek, men böckerna samlades aldrig inom ramen för en plats. Heber sägs ha förälskat sig i den unge Oxfordstudenten, bibliografen och boksamlaren Charles Henry Hathstone och tvingades efter denna skandal spendera stora delar av sitt liv i landsflykt. Hebers samling fyllde vid hans död 1833 två hela hus i London, ett i Hodnett, ett i Oxford, ett i Ghent och ett i Paris, men också mindre utrymmen i Bryssel, Antwerpen och Frankfurt.

Munby skriver att Hebers samling rörde sig om över 200 000 böcker, och bibliofilen Thomas Dibdin, Hebers granne i Kensington, menade att enbart böckerna i England uppgick till 127 500 st. Böckerna på kontinenten var inte försumbara till antalet. Det är t.ex. känt att Heber vid ett enda tillfälle köpte ett bibliotek i Paris på 30 000 volymer. Poängen här är emellertid att Hebers bibliotek är någonting helt annat Phillipps. Det är ett bibliotek i förskingringen. Eller tvärtom, ett bibliotek som aldrig fick komma hem. Phillipps och Heber må ha varit lika måttlösa i sin ackumulation, men de representerar samtidigt två helt olika rumsliga strategier: samlande och spridning.

Descuret skriver i *Passionerna* (1847) om den *urskiljningslösa* bokackumulationens gigant, legenden och foliantsamlaren Antoine-Henri Boulard. Boulard var borgmästare i Paris tionde arrondissement och köpte böcker metervis. Vad gäller kvalitet går han knappast att jämföra med Phillipps och Heber – 150 000 av hans böcker maldes ned till papperspåsar efter hans död – men i kvantitet överglänste han de båda. Boulard samlade på sig närmare 800 000 böcker och fyllde fem eller sex fulla hus i Paris. Historierna om Boulard är många. Det sägs att hans fru misstänkte honom för otrohet och sände sitt hembitråde att spionera på honom då han var ute på en av sina rundor. Någon otrohet var det inte frågan om. Däremot hade Boulard successivt börjat ersätta hyresgästerna i flera av sina hyreshus med böcker. Lägenhet efter lägenhet, hyreshus efter hyreshus, lade han för sina fötter. Boulard kom så småningom att dö i sviterna av ett bokinköp. Han kom in svettig med ett nyköpt parti böcker. Utan att byta kläder gick han sedan för att sortera in dem i hyllorna, drog på sig lunginflammation och avled några dagar senare.

Ibland tycker man sig finna en förklaring till bokackumulationen i en längtan efter odödlighet och efterlämnade bibliotek. För de amerikanska bokackumulatorerna som tog över stafettpinnen från Heber och Phillipps under slutet av 1800-talet, förefaller detta vara den primära förklaringen. Morgan, Huntington och Folger byggde alla upp institutioner som kom att verka och blomstra efter deras död. För Heber och Phillipps verkar boksamlingens öde vid närmare granskning nästan vara en bisak. Hebers samling såldes inom loppet av två år, översvämmade marknaden och inbringade inte ens i närheten av de belopp som Heber en gång fått betala. Thomas Phillipps ofantliga samling fick aldrig ett hem utan rann långsamt ut som sanden i ett timglas. Till skillnad från Heber arbetade Phillipps till synes mycket medvetet med att säkra sin samling för framtiden. Han arbetade med testamenten, förhandlingar med Bodleian, British Museum, Athenæum, The Royal Institution i Swansea, ja t.o.m. premiärministern Benjamin D'Israeli mobiliserades i dessa strävanden, men allting föll på Phillipps ovilja till kompromisser. Samtidigt är det något märkligt med dessa femtio år av misslyckade försök. Var eftermälet verkligen en sådan angelägen fråga för Phillipps? Han lyckades mycket väl med att bygga ett av historiens största bibliotek, men klarade inte av att bevara det för

eftervärlden. Intentionerna fanns möjligen där, men viljan var för svag. I någon mening liknar Boulard, Heber och Phillipps varandra, samtidigt som de skiljer sig från de amerikanska storsamlarna. De utgör helt enkelt en egen och helt unik kategori av samlare, ett slags samlare för vilka samlandet i sig är sitt eget objekt, samlare där samlandet har försteg framför samlingen. I denna trio var det emellertid bara Phillipps som lyckades skapa ett mer stabilt bibliotek, ett bibliotek som under sakta sönnerfall kunde fortleva i närmare hundra år, och detta utan några som helst ekonomiska eller institutionella förutsättningar.

Boulard och Heber hade båda ovanan att sprida sina böcker över flera hus. Biblioteket är emellertid en viktig del av bokackumulationen. Bokackumulationen är först och främst *territoriell* till sitt väsen. Att ackumulera böcker är att samla dem i rummet, att flytta dem till en och samma plats. Kanske är det också därför som Phillipps fortfarande utgör typexemplet på en samlares samlare. Phillipps har ett mycket mer kroppsligt förhållande till böcker än Heber och Boulard. Det är som om böckerna för Phillipps utgör, om inte *den andra* så åtminstone *den andra kroppen*. Biblioteket får med tiden ett ansikte. Det blir en levande kropp.

Vad gäller ackumulation är Thomas Phillipps raka motsats den ökände förfalskaren Thomas Wise. Wise avslutar på många sätt 1800-talet inom det engelska boksamlandet. Han sätter punkt för en gyllene era präglad av manuskript, hantverk, vackra illustrerade verk och öppnar för en ny: samlandet av moderna förstaupplagor. Denna form av boksamlade bejakade plötsligt den industriella produktionsapparaten fullt ut, och kom därmed att prägla hela det därpå följande seklet. Thomas Wise byggde under sitt liv målmedvetet upp en karriär som aktad bokmänniska, president för *Bibliographical Society*, medlem av Roxburghe-klubben, fick en hederstitel vid Oxford, och lyckades också, trots en relativt enkel bakgrund och ringa inkomst skapa ett av tidens absolut finaste privatbibliotek. Med en nästan otäck känsla för vad som skulle bli värdefullt byggde Wise upp en samling av förstaupplagor i fint skick. Det var också denna trend, en trend som han själv till stor del varit med att skapa, som han och posttjänstemannen Harry Buxton Forman utnyttjade då de tryckte och sålde sina förfalskningar. Wise skrev ett dussin bibliografier och sammanställde även en omfattande katalog över sitt eget bibliotek. Dessa verk påverkade den allmänna samlartrenden till fördel för hans egen typ av samlande, samtidigt som han kunde använda dem för att legitimera sina olika förfalskningar. Wise var själv den bibliografiske experten på flera av de författare vars verk han förfalskade.

En jämförelse mellan Phillipps och Wise ger mest skillnader vid handen. Thomas Wise namngav sitt bibliotek, *Ashley Library*, efter adressen till det hus han bodde på: 52 Ashley Road. Phillipps döpte sitt bibliotek efter sig själv, *Bibliotheca Phillippica*. Wise bibliotek var, till skillnad från Phillipps också en scen fylld av rekvisita. Biblioteket växte under Wise

livstid till att omfatta fem rum, men behöll ändå ett för privatbibliotek mer sedvanligt omfång. Biblioteket fick hos Wise underkasta sig boendets och representationens krav och former. Två tredje delar av boksamlingen var ombunden i skinnband eller försedd med boxar av skinn. Ett av de mest påkostade banden var hans egen förfalskning av Elisabeth Barrett Brownings "Reading Sonnets". Wise lade ner mycket pengar på utanpåverk. Biblioteksrummen inreddes av den Londonbaserade firman Maple. Alla bokhyllor kläddes i tunt fanér av valnöt eller mahogny. Böckerna fick dyra, och för vår tid tämligen smaklösa inbindningar, och samlingens luxuösa katalog trycktes i en begränsad upplaga på påkostat papper i dyra band. Varje del var försedd med ett särskilt förord skrivet av någon av tidens stora bokmän.

Wise lyckades således sprida bilden av sin boksamling som någonting helt modernt, unikt och avundsvärt. Han såöde hela tiden sitt bibliotek, bokstavligen och andligen, välpaketerat i vackra och välregisserade små band eller stycken. Både Phillipps och Wise går således till extrema ytterligheter då de formar sina bibliotek, men deras tillvägagångssätt är helt motsatta varandra. Wise tämjer sina böcker. Han rangordnar dem. Han kallar vissa av sina böcker för böcker med stort B, och sätter dem på en särskild hylla. Han ramar in sina böcker med hjälp av fina bibliografier, bokskåp och kataloger. Phillipps går också till ytterligheter då han mobiliserar och tänjer på den materiella världen för att skapa det största av alla bibliotek. Men han försöker aldrig tämja sitt samlande. De böcker han köpt förblir ofta ouppackade och staplas i sina packlårar överallt i huset. Katalogen för Ashley Library kan på sätt och vis stå som symbol för hela Thomas Wise samling – perfektionism och komplettism drivna till vansinne. Phillipps motsvarighet till denna bibliografi är en hel serie av märkligt tryckta ofullbordade kataloger som knappast säger någonting om hans väldiga verksamhet. Kanske är det i stället resterna efter Phillipps arbetsbibliotek, hans samling på 12 000 auktionskataloger, som ger oss den bästa bilden av hans gärning – en ackumulator i högvarv. Om vi betraktar deras boksamlingar som alster ser vi hur Phillipps darrar på handen, medan Wise drar sina linjer med rät linjal. Går vi bakom Wise tämjande hand ser vi också att det låg helt andra bevekelsegrunder bakom samlandet än ackumulationen, ja till och med än samlingen självt, nämligen ära och pengar. Böckerna tycks för Wise enbart vara ett verktyg för social ställning. Vad blir då ackumulationen? Ett verktyg för verktyget.

Man kan undra hur Thomas Phillipps kände sig där han red genom det över 100 meter långa galleriet inne i Thirlestaine House och övervakade upppackandet av sitt bibliotek. Under åtta månader, 1863-64, hade 230 hästar och 160 män forslat över ett hundra vagnslaster fulla av böcker från Middle Hill till Phillipps nya hus i Cheltenham. Huset var köpt för att rymma Phillipps allt mer oöverskådliga bok-, manuskript- och tavelamlingar, men det öppnade också en möjlighet för Phillipps att helt

ödelägga sitt fädernegods innan det föll i händerna på den förhatlige svärsonen, James O. Halliwell. Vad hade Phillipps i sinnet när han red runt där på sin häst inne i salarna på godset? Hela företaget var dömt att misslyckats. Han måste ha anat det själv. Andra bibliofiler har skrivit om hur de packar upp sitt bibliotek, men inte Phillipps. Phillipps har inte tid för rekapitulationer. Han har bråttom. Walter Benjamin blir så inspirerad att han skriver en av boksamlarlitteraturens absolut främsta essäer. Han sitter i Berlin och minns katalogbeställningar och auktioner med sedvanlig skärpa. Det finns också de som skriver om hur de packar upp delar av Phillipps bibliotek. En av mina favoritessäer är just Philip Robinsons "Recollections of Moving a Library". Det handlar om flytten av Thomas Phillipps bibliotek från Thirlestaine Hall, eller snarare av de imponerande rester som fortfarande fanns kvar av Phillipps bibliotek under andra världskriget.

Det finns en hel del ögonvittnesskildringar från Middle Hill. Förhållandena blev med åren bara värre och värre. En släkting till Phillipps berättar om hur inventarierna i rummet där han fått sova för natten inte har förändrats på över tjugo år. Däremot hade antalet trälådar fulla med ouppackade manuskript ökat till inte mindre än 64 stycken i det lilla rummet. Frederick Madden, chef för manuskriptavdelningen på British Museum, berättar från sitt sista besök i huset 1854 hur hela huset var fullkomligt överbelamrat med manuskript, böcker och trälådor staplade upp till tak. Varje rum, till och med paret Phillipps sängkammare, var fyllt av lådor. Också trappor, gångar och korridorer var fulla av luntor. Inte ens gångarna mellan lådorna var fria från papper. Hela huset bågnade under tyngden, och Madden noterar hur golvet i ett rum sjunkit, och hur ena hörnet av det bord på vilket de åt var betydligt högre beläget på den ena sidan än på det andra. När Madden undrar varför Phillipps inte ens håller gångar fria genom rummen, så viftar Phillipps bara undan det som en petitess och skrattar. Egentligen är det nästan märkligt att ingen kom till skada av fallande lådor, inrasade våningsplan eller brand.

För att få en rudimentär uppfattning om Phillipps ofattbara samling kan man bläddra igenom ett relativt nytutgivet faksimil av hans mest kompletta katalog, *Catalogus Librorum Manuscriptorum*. Katalogen omfattar 23 837 nummer. Det är inte ens hälften av hans manuskript och inga av hans böcker. Genom att följa sida upp och sida ned i den tjocka kvarto-volymen, kan man sakta men säkert börja man ana vidden av samlingens ofantliga storlek. Vad kan förmå någon människa till detta absurda dåd? Jag kan förstå Muensterbergs sökande efter ett svar, och när jag nu samlat några exempel på boksamlare och ackumulatorer, tänkte jag försöka spela med honom en stund och återkomma in på ursprungsfrågan.

Phillipps ackumulation börjar i hans barndom och tar spjörn mot hans uppväxt med sin far. Samma sak tycks gälla för Heber. När man läser om Wise, Phillipps, Heber, Dibdin och flera andra boksamlare, slår det en att de faktiskt alla i någon mening är moderslösa. Phillipps mor sändes iväg och tilläts inte träffa sin son. Phillipps får vid ett antal tillfällen sin mor att

skicka honom några böcker, men förhållandet till modern verkar minst sagt ambivalent. I flera av de bevarade breven till sin mor har han skurit ut orden ”moder” respektive ”son”. Det tycks helt enkelt som om han inte vill kännas vid deras släktskap. Phillipps far bidrog säkert till att kontakten mellan mor och son blev skral, men inte heller efter faderns död verkar Phillipps ha haft något umgänge med sin mor. Han skickar henne visserligen ett årligt underhåll, men det är mycket litet redan från början och han skar snart ner det ännu mer. Phillipps fortsätter i någon mening att vara moderlös under hela sitt liv. Phillipps är självisk och flyr människorna för tingen. Det är lätt att förstå varför Muensterberger ser honom som ett praktexempel på det moderslösa ensam barnet.

Även om moderlösheten kan se bestickande ut, är jag fortfarande inte beredd att ge Muensterberger helt rätt. Våra kopplingar till tingen, till vårt arbete och till våra vänner har en historia precis som den till vår familj, till vår mor och far. Kanske är det också därför som Muensterbergers analys framstår som så provocerande. Skulle Phillipps vellomani och bibliofili, hela hans livslånga relation till böcker, manuskript, boksäljare, boksamlare och forskare, vara möjlig att reducera till hans relation med sina föräldrar, eller mer korrekt: till en undergiven relation till fadern och en icke-relation till modern? Ibland förefaller det som om Muensterberger bär på ett eko av Phillipps egen besatthet av härkomst och ursprung. Muensterbergers begränsning består i att den allt för snabbt göra sig av med alla relationer utom den till föräldrarna. Det är som att den bär med sig en äldre syn på samhället där familjen är allt. Men ackumulationen föder också sig själv. Den är rekursiv.

Akkumulationen bär på en rumslig produktion. Den föds i mellanrummet, den föder mellanrummet. Boksamlandet är det ständigt adderande, den är en pågående gest, en lust, en substans utan slut. Den rimmar med rädslan för tomhet, *horror vacui*. Phillipps söker aldrig en mask, aldrig en färdig en bild, en färdigskuren identitet, eller sista pusselbiten till en bibliografi så som Thomas Wise. Wise snidade själv de sista pusselbitarna, men han var alltid en *mall-samlare*. Mallen finns aldrig hos Phillipps, den går knappast att beskriva. När lagren väl är där ligger de fast, blandar sig med det tidigare lager på ett sätt som gör dem svåra att urskilja. Thomas De Quincey målade upp en bild av den mänskliga hjärnan som en palimpsest, en bild som långt senare lånades av Freud. Palimpsestet är en bit pergament där gamla inskriptioner suddats ut för att ge plats för nya. Under de nya orden finns emellertid de gamla kvar som spår. Det mest skräckinjagande är möjligheten att alla dessa inskriptioner tappar sin hierarkiska princip och flyter samman. Vi tappar det successivas narrativa logik. Palimpsestet har en samtidighet över sig. Ackumulationen hänger samman med produktionen av ett palimpsest. Den bygger inte enbart på successionens narrativa logik utan också på det samtidas komplexitet. Samma sak gäller frågan om dess ursprung. Faktorerna vi måste beakta är både människor och ting. Böcker föder också böcker. Rum ropar efter ting. En eller ett par människor kan aldrig

vara det enda svaret på frågan. Faktorerna är också både närvarande och frånvarande, de uppstår under olika tider. Inte heller uppväxten kan därför vara det fullständiga svaret. Ackumulationen har alltid också sin förklaring i livet som det pågår just nu. Ackumulationen föds gång på gång, eller dör. I och med denna triviala insikt blir också frågan om ackumulationens ursprung betydligt mer komplex. Ursprung produceras hela tiden.

Thomas Phillipps tog sig ibland tid att författa småskrifter. En av dessa är *Dilemmas or Questions on Important Subjects* (1867), där han bl.a. funderar på hur Noak kunde städa arken om arken bara hade ett fönster. Phillipps brottas ständigt med dessa arkitektoniska problem, ja med de mest grundläggande av alla arkitektoniska frågor: hur tar man plats? Hur äger man rum? Samlar man böcker kommer man förr eller senare att etablera ett komplicerat förhållande till hus och platser. Uppriktigt sagt ligger denna komplikation inte bara i ackumulationen utan också i husen själva. Phillipps öde var nära förbundet med Middle Hill, Wise med huset på Ashley Road, Boulard med sina hyreshus i Paris, Heber med sin landsflykt. Själva den bibliofila smittan har ett intimt förhållande till arkitekturen, med rummet, och detta förhållande bör man inte underskatta, och det är här som frågan om mellanrummet kommer in.

Det finns exempel på människor som i varje tillstånd av allvarlig oro letar sig fram till närmsta mellanrum som t.ex. trappor, korridorer eller järnvägsstationer. Mellanrummet är ett andrum utan entydliga regler. Det är själva dess kvintessens, att öppna för frihet. Det tillåter oss att vara iakttagare, att etablera ett eget rum. Thomas Phillipps är en mellanrummets bibliofil. Hans bryter den engelska herrskapsvillans alla rumsliga regler. Alla de som känner och förlöjligar den viktorianska villans in absurda drivna rumsliga indelningar – dess *maidens chamber*, *cook's corridor*, *parlour*, *billiard room*, *dining room*, *library* – måste gilla Phillipps. Han skriver själv: "Our Drawing Room & Sitting Room is Lady Phillipps' Boudoir!". Det fanns ingen annanstans att äta än i hushållerskans rum. Den viktorianska villans grundidé var egentligen att värna det privata, att skapa och representera det privata, att skapa hemmets härd, kärnfamiljen och hela dess etiska grund. Hela Phillipps gärning talar emellertid om en våldsam revolt mot det viktorianska rummets moral. Ingenstans fanns det plats för familjeliv. Phillipps fru, som förväntades ordna för hushållet, hade inga resurser till sitt förfogande – varken rumsliga eller ekonomiska. Phillipps själv följde inga rumsliga regler utan suddade omsorgsfullt ut alla de territoriella gränser som det engelska samhället värnade så mycket om vid denna tid. På detta sätt liknar Phillipps tilltag den process som Bruno Bettelheim sysslade med i sin skola för utsatta barn under 1950-talet i USA. Tingen och rummen formar oss också, de bär på förväntningar och ställer krav. Utsatta barn tycks söka sig till mellanrum som trapphus och korridorer. De tycks också

ha ett behov av att skapa mellanrum där de inte finns, att söka mellanrummet i varje situation. I Bettelheims skola fick barnen stöd för en sådan verksamhet, de fick äta i sängen eller var de ville. De fick ett eget vardagsrum, men tilläts därefter skriva om de rumsliga reglerna och reproducera rummet som ett mellanrum, som ett rum utan de starka territoriella regler vilka gällde i de konventionella amerikanska vardagsrummen. Phillipps vandaliserade totalt, och helt på egen hand båda sina engelska övreståndsvillor. Hela hans liv var en enda lång Bettelheimsk terapi. För Phillipps var hemmet *alltid* först och främst en plats för ackumulation. Då Thirlestaine House köptes var det inte för att husera Phillipps och hans fru på ett ståndsmässigt sätt, det var för att få plats med manuskripten och böckerna. Genom att ständigt transportera unika manuskript från hela världen blev Phillipps bibliotek snart också en viktig plats för forskare och historiker. Här, i det märkliga företaget att göra sitt hus offentligt, var Phillipps obeveklig. Han satte allt på spel i detta offentlighetsgörande. Sitt liv, sitt hem och sin familj. Genom biblioteket sprängde han den privata villan som koncept. Men det är inte allt. Under långa tider arbetade Phillipps också med ett till synes helt motsatt och kanske ännu mer vansinnigt företag, nämligen att privatisera offentliga institutioner. Det mest halsbrytande exemplet gäller inget mindre än Oxfords Universitetsbibliotek, Bodleian. Phillipps hade planer på att sälja hela sin fantastiska samling till sitt alma mater för 30 000 pund, men ställde också upp en lista med krav som bl.a. inbegrep att han skulle ha tillgång till samlingen vilken tid på dygnet som helst, att han skulle erhålla alla de nycklar som behövdes för att ta sig till samlingen, att han skulle ha rätta att låna med sig vilken bok han ville osv. Universitetet meddelade att man inte hade någon möjlighet att ställa upp på alla dessa krav, *men*, meddelade man, om samlingen istället var en donation kunde saken eventuellt komma i ett annat läge. Phillipps hade vid det laget redan börjat leta vidare efter andra platser för sin samling. Så småningom blev det emellertid en andra runda förhandlingar med Bodleian. Denna runda omfattar en korrespondens på över 150 brev. En korrespondens som, parantetiskt sagt, i runda tal var tio gånger större än de brev man känner mellan Phillipps och hans mor. Det börjar med att Thomas Phillipps vill ha ett rum i Bodleian för sina manuskript, men han lovar inte att manuskripten kommer att falla i Universitetets ägo. Sedan vill Phillipps ha Ashmolean till sin samling, och menar att han själv kan bosätta sig i källaren. Några rum ställs faktiskt i ordning, men då det visar sig att Universitet inte kan avvara hela Ashmolean får Phillipps kalla fötter. Nu kräver han i stället Radcliffe-biblioteket. En del av denna byggnad har emellertid redan utlovats till en donation av gravyrer och planerna läggs på is. Därefter föreslår Phillipps att han själv ska bli överbibliotekarie över Bodleian och att den nuvarande överbibliotekarien ska bli hans underordnade. 1861 bryter förhandlingarna slutligen samman, efter sammanlagt 35 års försök.

Genom sitt bibliotek försökte Phillipps spränga både det privata hemmet

och den offentliga institutionen. Han tänker sig att han får egna nycklar till Bodleian, att han övertar den formella makten, ja att han till och med flyttar in. Varför ville han i vissa fall offentliggöra rummet och i andra fall privatisera det? Frågan är egentligen felställd. Det handlar inte om offentligt och privat. Tvärtom. Han arbetade inte från två håll utan verkade hela tiden från en och samma front. Phillipps planterar mellanrummet i allt han gör. Offentliga institutioner eller privata villor spelar ingen roll. I själva verket så underkänner mellanrummet varje sådan uppdelning. Phillipps skapar sitt hem i själva samlandet. Bokackumulationens rum befinner sig i ständig rörelse. Det är urskiljningslöst. Thomas Phillipps försöker skapa mellanrum överallt, med sina skulder och sitt sätt, ja till och med på Bodleian försöker han etablera en ny juridisk ordning där tillhörigheter grumlas och otydliggörs. Thomas Wise, å andra sidan, utplånar mellanrummet. Han gör allt för att skapa sitt hem i boksamlingen, och bygger omsorgsfullt upp ett så kallat *privatbibliotek*. Han gör sig till herre över sin samling och dikterar till och med dess bibliografi. Wise är en utopist, han har en bild som han hela tiden försöker leva upp till. Phillipps, å andra sidan, är en utpräglad anti-utopist i den mening att han aldrig har någon färdig bild för sina ögon. Det finns ingen projektion, ingen på förhand iordningställd slutpunkt. För Phillipps existerar bara verksamheten. För Wise är det tvärtom. Wise ordningssinne räcker i själva verket långt ut över det egna bibliotekets väggar och in i andra bibliotek, boksamlingar och bokhandel. Han naglar fast sin ackumulation i mallar och författarbibliografier, och styr därmed inte bara slutmålet för sin egen samling utan också för andras. Det är talande att Wise boksamling ännu idag står inlåst i järnburar, undangömd i ett magasin på British Library, medan Phillipps böcker är spridda för vindarna.

Akkumulationen samlar enheter mellan vilka det inte finns någon inneboende ordning, inget program, ingen färdig hierarki. Bokackumulationen är produktionen av mellanrummet, mellanrummet är hemlöshetens hemvist. Genom ackumulationen fortplantas mellanrummet, men mellanrummet finns där alltid redan från början. Förmågan till mellanrummet finns redan hos barnet, och vi bär den med oss livet ut. Ackumulationen kan tidvis skapa en känsla av säkerhet, men den ostyriga, genuina ackumulation som vi ser hos Phillipps bidrar också till en öppenhet. Den släpper åter in det friska mellanrummet. Mellanrummet som alltid kommer först, och därmed borde det också betecknas som "rummet". Vi måste här vara beredda att kasta om begreppen helt. Alla färdiga rum och platser föds i mellanrummet i den mening att de uppstår som tillfälliga och vaga ordningar i den ackumulativa tillvaro som är grunden. Den ackumulativa tillvarons plats är mellanrummet. Mellanrummet kan födas av en enkel kroppslig ackumulation. Jag tror att människan på ett basalt sätt söker kroppen varhelst hon finner den, intill en annan människa, en trädstam eller en hylla. Vi söker först och främst ansiktet hos den andre, men vi söker också kroppen. Kroppen finns lika

mycket hos boken som hos människan. Mellanrummet är en injektion som ständigt behöver förnyas. Thomas Phillipps var beroende av dess berusande effekter. Förmodligen hade han vunnit på att inta en kyligare och mer tillbakalutad hållning. En hållning där mellanrummet, precis som hos Bettelheim, är medicinen och inte drogen. Samtidigt får vi här också svaret på varför Phillipps är så en intressant person för oss som funderar kring frågor om rum och plats. Phillipps hade en sällsynt och närmast unik förmåga att synliggöra och producera mellanrum i stor skala. Phillipps blir därmed också en central gestalt i den mellanrummets genealogi som det ännu återstår för forskningen att skriva.

Litteratur (urval)

- Barker, N. & Collins, J., *A Sequel to An Enquiry into the Nature of Certain XIXth Century Pamphlets*, Scholar Press, London & Berkeley 1983.
- Baudrillard, J, "The System of Collecting" i *The Cultures of Collecting*, red Elsner & Cardinal.
- Bettelheim, B., *Inte bara kärlek*, AWE Gebers, Stockholm 1980 (1950).
- Collins, J., *Two Forgers*, Oak Knoll, New Castle 1992.
- Descuret, J.B.F., *Passionerna*, Theodor Bergelin, Norrköping 1847.
- Holzenberg, E., *The Middle Hill Press*, The Grolier Club, New York 1997.
- Hunt, A., "A Study in Bibliomania: Charles Henry Harthstone and Richard Heber," *The Pleasures of Bibliophily*, The British Library Press & Oak Knoll, London & New Castle 2003.
- Muensterberger, W., *Collecting, An Unruly Passion*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey 1994.
- Munby, A.N.L., *Phillipps Studies in Two Volumes*, Sotheby Parke-Bernet Publications, London 1971 (1951-1960).
- Munby A.N.L., "Father and Son: the Rev. Reginalds Heber's Vain Attempt to Stem the Rising Tide of his Son Richard's Bibliomania" in *Essays and Papers*, The Scholar Press, London 1977.
- Partington, W., *Thomas J. Wise in the Original Cloth*, Robert Hale, London 1946.
- Phillipps, T., *The Phillipps Manuscripts, Cagtalogus Librorum Manuscriptorum In Bibliotheca D. Thomae Phillipps, 1837-1871*, Orskey-Johnson 2001.
- Rachford, F.E., *Letters of Thomas J. Wise to John Henry Wrenn*, Alfred A Knopf, New York 1944.
- Robinson, P., "Recollections of Moving a Library" *The Pleasures of Bibliophily*, The British Library Press & Oak Knoll, London & New Castle 2003.
- Wendorf, R, *The Literature of Collecting & other essays*, Boston Athenaeum & Oak Knoll, 2008.